

Suomen Psykologiliitto ry
Erikoispsykologi Päivi Mäntylä-Karppinen

Eduskunnan lakivaliokunnalle 19.2.2014
Asia: HE 186/2013

<http://217.71.145.20/TRIPviewer/show.asp?tunniste=HE+186/2013&base=erhe&palvelin=www.eduskunta.fi&f=WORD>

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain, riita-asioiden sovittelua ja sovinnon vahvistamista yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 5 ja 10 §:n sekä sosiaalihuoltolain 17 §:n muuttamisesta

Suomen Psykologiliitto pitää asiantuntija-avusteisen huoltoriitamenettelyn vakinaistamista koskevia lakimuutoksia tarpeellisina, perusteltuina ja merkittävinä sekä lapsen edun että vanhempien oikeuksien toteutumisen kannalta. Psykologiliitto arvostaa psykologisen asiantuntemuksen käyttöönottoa sovittelussa tuomioistuintoiminnan varhaisessa vaiheessa ennalta ehkäisemään pitkäkestoisia ja psyykkisesti raskaita oikeusprosesseja, jotka osaltaan tuottavat pitkäkestoista hoitotyötä kysyviä psykologiresursseja. Pääpiirteisään Psykologiliitto kannattaa hallituksen esitystä asiantuntija-avustajan käyttämisen vakinaistamisesta huoltoriitojen tuomioistuinsovittelussa, joten tässä lausunnossa keskitytään vain muutamaaan huomionarvoiseen seikkaan.

Tämä lausuma nojautuu tieteellisen koulutuksen lisäksi ammatilliseen kokemustaustaan. Olen toiminut Helsingin käräjäoikeuden huoltoriitasovitteluissa asiantuntija-avustajana vuodesta 2011 alkaen ja edelleen ja sovitellut noin 70 huoltoriitatapauksessa. Lisäksi olen perheneuvolapsykologina sovitellut perheasiain sovittelijana noin 450 eroperhettä sekä kehittänyt, tutkinut ja kouluttanut Lapsikeskeisen perheasiansovittelun työtapoja sosiaalitoimen työntekijöille.

Asiantuntija-avustajan pätevyys

Kokeilussa saavutetut erinomaiset tulokset ovat yhteydessä asiantuntija-avustajina toimineiden kompetenssiin. Kokeiluun hakeutui osaavin kärkijoukko, mutta myös jatkossa asiantuntija-avustajien pätevyys on avainasia toiminnan laadun ja vaikuttavuuden turvaamisessa.

Asiantuntija-avustajana toimiminen huoltoriitasovitteluissa on erittäin vaativa, vastuullinen ja tärkeä tehtävä, jonka hoitaminen edellyttää monipuolista osaamista. Asiantuntija-avustajan erityinen vastuualue on lapsen edun arviointi vanhempia haastatteleamalla lapsesta saadun informaation perusteella, mikä edellyttää vankkaa kehityspsykologista tietopohjaa. Myös lapsen kanssa mahdollisesti käytävän keskustelun osalta asiantuntija kantaa vastuuta varmistuakseen siitä, että keskustelu olisi lapsen iän ja kehitystason mukainen, ei vaarantaisi lapsen psyykkistä hyvinvointia eikä hänen suhteitaan kumpaankaan vanhempansa. Lisäksi asiantuntijan erityisosaamisen tulee ulottua arvioimaan vanhempien psykososiaalisten ongelmien vaikutuksia vanhemmuuteen. Tällä on merkitystä puntaroitaessa sitä, onko mahdollinen sopimus lapsen etua turvaava ja onko sovittelumenetelmä sovelias menettely asian ratkaisemiseksi.

Edellä kuvatut tehtävät liittyvät lapsen psykologiseen arviointiin, joka maamme lainsäädännön mukaan kuuluu psykologeille ja lastenpsykiatreille sekä perheneuvonnassa että lastenpsykiatriassa. Tuomioistuinten asiantuntijaresurssin tulisi olla samalla pätevyystasolla. Lakiehdotuksessa mainittu ”muu ylempi korkeakoulututkinto” on niin epämääräinen ilmaus, että käytännössä ei voitaisi varmistua, mikä olisi tällä perusteella rekrytoidun asiantuntijan osaamisperusta. Psykologiliitto ehdottaakin tekstimuutosta e.m. kohdan poistamiseksi.

Korvausmenettely

Asiantuntija-avustajan työpanoksesta tulee suorittaa asianmukainen korvaus. Vaikka merkittävien päteviä asiantuntija-avustajia tarjoava yhteisö onkin perheneuvola, niin käytännössä perheneuvolatoiminnassa ammatillisen kokemuksen hankkineita ja sen lisäksi erikoistumiskoulutuksia suorittaneita kokeneita psykologeja toimii yksityissektorilla ammatinharjoittajina. Myös heidän rekrytointinsa tulisi olla mahdollista. Tuolloin korvausten taso tulisi olla huomattavasti lakiehdotuksessa esitettyä tasoa korkeampi, käytännössä kaksinkertainen. Yksityissektorilla toimiva asiantuntija-avustaja voisi tarjota palvelujaan myös useamman käräjäoikeuden käyttöön.

Lapsen asema

Psykologiliiton näkemysten mukaan hallituksen esityksessä on käsitelty ansiokkaasti lapsen asemaa huoltoriitojen sovittelussa kiinnittäen huomiota tilannekohtaiseen tasapainottamiseen lapsen suojelun ja osallistamisen välillä. Kynnys lasten osallistumiselle ja lapsen äänen kuulemiselle on ja tulee olla matalampi sosiaalitoimen eroperhepalveluissa, joissa on tuomioistuinta paremmat edellytykset antaa tukea ja käsitellä useampien asiakaskäyntien sarjassa laajemmassa aikainvestoinnissa erolasten sopeutumista ja vanhempien yhteistyötä. Tuomioistuimeen kuitenkin ohjautuu määrällisesti pieni joukko (5 %) huoltoriidoista, mutta laadullisesti konfliktoituneimmat eroperheet, joissa vanhemmat eivät ole kyenneet varhaisemmalla tuella saavuttamaan sopimuksia ja lapsia koskevat ja lapsen psyykkistä hyvinvointia koskettavat ristiriidat ovat saattaneet jatkua pitkään ja kärjekkäinä ja lasten henkinen tasapaino voi olla ääri rajoilla. Näissä poikkeuksellisen rankoissa tilanteissa lapsilla on vakava riski traumatisoitua ja joutua- hyvää tarkoittavista tarkoituksista huolimatta päätöksentekijän rooliin, mikäli lapsen kanssa keskustelu toteutettaisiin ilman tarkkaa arviointia ja harkintaa, jossa keskustelun oletetut hyödyt tulee näyttäytyä selkeästi mahdollisia haittoja suurempina. Näistä syistä lapsen ääni tuomioistuinsovittelussa kuullaan ensisijaisesti vanhempien kautta ja sovitteluintervention pääpaino on vanhempien keskinäisen sopimisen ja yhteistyön lisäämisessä, mitkä sinänsä ovat toteutuessaan olennaisia lapsen mielenterveyttä tukevia tekijöitä. Toissijaisesti suoraan lasten kanssa keskustelu on hyvä mahdollisuus huoltoriitasovittelun keinovalikoimassa toteutettuna hienovaraisesti ja erityisellä harkinnalla ja ammattitaidolla tilanteissa, joissa vanhemmat ovat kykeneviä kantamaan vastuun myös omasta toiminnastaan keskinäisten sopimusten aikaansaamiseksi. Tuolloin lapsen suoralla keskustelulla voidaan saada näkemyksiä vanhempien keskinäiseen sovitteluun. Lapsen kanssa keskustelu sovittelussa on syytä erottaa lapsen mielipiteen selvittämisestä ja lapsen kuulemisesta. Nämä menettelyt ovat käytettävissä olosuhdeselvitysten ja täytäntöönpanosovittelun keinoina myös niille sovittelussa olleille lapsille, joiden vanhemmat eivät sopimusteitse löydä ratkaisua lasta koskeviin asioihin.

Konsultaatiotuki /työnohjaus

Asiantuntija-avusteinen huoltoriitasovittelu tarvitsee tuekseen seuranta- ja ohjausjärjestelmän, johon on tarpeen sisällyttää täydennyskoulutuksen lisäksi myös taustakonsultaatio-/työnohjausjärjestelyt. Kokenutkin sovittelijatyöpari tarvitsee työn laadun turvaamiseksi,

asiakkaiden oikeuksien takaamiseksi ja työssä jaksamiseksi konsultatiivista apua, koska sovittelutapaukset ovat monitahoisia ja ainutkertaisesti erilaisia. Kokeiluprojektissa työnohjaus oli järjestetty käräjäkuntakohtaisesti yhdessä työpareina toimiville sovittelijatuomareille ja asiantuntija-avustajille. Kokemukset työnohjauksesta olivat poikkeuksetta positiivisia ja osaltaan toteutuneen työnohjauksellisen tuen ansiosta sovittelutoiminta johti hyviin tuloksiin. Työnohjaus toimi sekä työn kehittämisen että työssä kehittymisen välineenä. Jatkossa seuranta- ja ohjausjärjestelmään tulisi sisällyttää ja resurssoida työnohjausmahdollisuus.